

INDUSTRIJA KOT DEJAVNIK RAZVOJA ŠENTVIŠKE PLANOTE

Darja Kofol

UDK 62/67(497.12-15)

INDUSTRIJA KOT DEJAVNIK RAZVOJA ŠENTVIŠKE PLANOTE

Darja Kofol, Pečine 32, 65283 Slap ob Idriji, Slovenija

Članek predstavlja življenje na Šentviški planoti potem, ko se je tu naselila industrija. Manjši dislocirani obrat Metalflexa je bil impulz za splošen razvoj območja, ki je še do nedavnega veljalo za manj razvito.

UDC 62/67(497.12-15)

INDUSTRY AS DEVELOPMENT FACTOR OF ŠENTVIŠKA PLANOTA

Darja Kofol, Pečine 32, 65283 Slap ob Idriji, Slovenia

The article represents the life on Šentviška planota (region about 100 km west from Ljubljana) after the beginning of industry development. Small dislocated branch of Metalflex was an impulse for the general development of the region, which was considered as underdeveloped not so far ago.

Šentviška planota je vzpet svet med spodnjima tokovima rek Idrijce in Bače ter Bukovsko grapo na vzhodu in predstavlja nekakšen prehod med dinarskim svetom in predalpskim hribovjem. Je tipična kraška planota, razjedena z različnimi kraškimi oblikami ter praktično brez površinsko tekočih voda. Površje planote je valovito in prekrito s precejšnjo preperelino, kar daje ugodne pogoje za kmetijstvo. Kljub temu je poljedelstvo le drugotnega pomena, saj je živinoreja tu že od nekdaj glavna kmetijska panoga. Planota v naravnem obsegu šteje 12 naselij, ki razen enega pripadajo tolminski občini, navadno pa z imenom Šentviška planota označujemo le 9 naselij na samem površju planote, ne pa tudi tistih na njenih robovih. Največje vasi so Šentviška Gora, Pečine, Ponikve in Prapetno Brdo, ostala naselja so manjša in nekatera bolj podobna zaselkom kot pravim vasem.

Šentviška planota je predvsem kmetijska pokrajina. Kljub tradicionalni usmerjenosti v živinorejo in navezanosti tukajšnjih prebivalcev na zemljo je doživljala hude pretrse in je dolgo veljala za manj razvito in demografsko ogroženo območje. Nova smer v razvoju Šentviške planote pa je bila načrtovana v 70-ih letih, ko se je z namestitvijo industrije v to pokrajino začelo vračati tudi življenje.

Leta 1973 je podjetje Metalflex iz Tolmina, na Pečinah odprlo svoj prvi dislocirani obrat za sestavljanje signalnih in merilnih naprav (večinoma za gospodinj-ske aparate). Obrat je kmalu postal odlo-

čujoč dejavnik pri razvoju na planoti. V začetku je v njem dobilo zaposlitev le 12 delavcev, v nekaj letih pa se je močno povečalo tako število zaposlenih (leta 1990 zaposlenih 135 delavcev) kot tudi proizvodni program. Oddelek montaže, ki je opravljal le sestavljanje proizvodnih artiklov podjetja, je s svojim nezahtevnim programom pritegnil zlasti nekvalificirano žensko delovno silo, ki še danes predstavlja večino med zaposlenimi. Število zaposlenih je naraslo zlasti po izgradnji novih tovarniških prostorov leta 1978, ko se je zaposlovalo tudi vse več moških ter mladih takoj po končani osnovni šoli, kar pa je prispevalo k izredno slabi kvalifikacijski strukturi zaposlenih (kar 80 % jih ima končano le osnovno šolo).

Zaradi možnosti zaposlitve v neposredni bližini kraja bivanja se je postopoma zmanjševalo število delavcev, ki so se dnevno vozili na delo v bližnja zaposlitvena središča v dolini, ter tistih, ki so se za stalno odseljevali. Prav to je bil na planoti velik problem že od začetka 20. stoletja dalje, še posebno izrazito po drugi svetovni vojni. V tem času se je večina mladih družin odselila, doma na kmetijah pa so ostali le še starejši ljudje, ki so posestva vse težje obdelovali, tako da je začela propadati tudi kulturna pokrajina. K temu je precej pripomogla še oddaljenost in odrezanost krajev na Šentviški planoti od večjih središč ter zelo slabo razvita infrastruktura. Demografsko in gospodarsko propadanje je bilo najmočnejše v najbolj oddaljenih vaseh in zaselkih na planoti (Bukovski Vrh, Gor-

ski Vrh), v manjši meri, čeprav nič manj pereč, pa je bil ta problem tudi v večjih naseljih in na ugodnejših kmetijskih površinah.

Stalno upadanje števila prebivalcev in izseljevanje v dolino sta se v 70-tih letih praktično zaustavila. Možnost zaposlitve v obratu na Pečinah je zadržala zlasti mlade ljudi, ki so tako začeli verjeti v prihodnost življenja na planoti. Prišlo je celo do vračanja odseljenec nazaj na planoto; tu so si začeli urejati domove ter ponovno oživljati in modernizirati zapuščene kmetije. Danes je modernizirana že večina količkaj aktivnih kmetij, deloma po zaslugi občine in njenih prizadevanj za pospeševanje kmetijstva, deloma pa tudi kot posledica zviševanja standarda družin, katerih člani so se zaposlili v tovarni na Pečinah.

Poleg tega je zaposlovanje kmečke delovne sile v industriji vplivalo tudi na način obdelave posestev. Po 8-urni odsotnosti zaradi dela v tovarni ostane namreč kmetom le malo časa za delo doma, zato je opazna intenzifikacija obdelave in opuščanje senožeti ter tistih površin, ki jih zaradi lege ni mogoče v celoti strojno obdelati. Ta pojav je pogostejši pri kmetijah, kjer je več družinskih članov zaposlenih (oba starša, otroci), kot pa pri tistih, kjer je vsaj en član ves dan doma, zraven pa živijo še stari starši, ki so za delo na kmetiji še sposobni.

Uspešnost kmečkega, ali bolje rečeno polkmečkega gospodarstva, je v veliki meri odvisna prav od sestave gospodinjstva. Na Šentviški planoti se namreč ohranja tradicionalen način življenja v družini, kjer v skupnem gospodinjstvu živijo mlada družina in stari, še aktivni ali upokojeni starši. Tako se vsakdanja opravila doma in na kmetiji ter oskrba živine porazdelijo na več članov družine, zato ne prihaja do pretirane obremenitve posameznika. Kljub poldnevni odsotnosti enega ali več članov zaradi zaposlitve je ob pomoči kmetijskih strojev in v modernem opremljenem hlevu mogoče uspešno oskrbovati tudi večje kmetije.

Z možnostjo zaposlitve doma in ostajanjem mladih na kmetijah se je bistveno izboljšalo tudi razmerje med perspektivnimi in neperspektivnimi kmetijami. Večji odstotek kmetij brez nasled-

stva je še vedno prisoten v odročnejših vaseh na vzhodnem robu planote in je najverjetneje posledica večje oddaljenosti in manj ugodnih obdelovalnih površin ter zato slabših pogojev dela, medtem ko se je starostna in družinska struktura prebivalstva v naseljih na osrednjem delu planote bistveno izboljšala.

Vzporedno z demografskimi spremembami in razvojem kmetijstva se je v zadnjem desetletju močno spremenila podoba naselij. Zlasti po potresu 1976 je bilo zgrajenih precej novih hiš, večina kmečkih hiš škofjeloško-cerkljanskega tipa pa adaptiranih, navadno žal na škodo tradicionalne arhitekturne podobe. Število novogradenj je naraščalo tudi še v 80-tih letih, saj mladi, ki ostajajo doma, navadno investirajo v gradnjo nove hiše, čeprav bi stara z določeno adaptacijo dajala ugodne bivanjske pogoje za dve družini. To jim omogoča dohodek od zaposlitve v vaški tovarni, medtem ko so njihovi stroški bivanja relativno majhni, saj navadno živijo v hiši skupaj s starši in si že z nekajletnim delom prihranijo dovolj za gradnjo hiše.

V povezavi s tovarno se je na Šentviški planoti posodobila tudi infrastruktura. Prav potreba industrije po različnih infrastrukturnih elementih je zahtevala čimprejšnjo izgradnjo tako vodovodnega in telefonskega omrežja, kot tudi ureditev in asfaltiranje cestnih povezav ter uvedbo avtobusne linije, ki služi predvsem za prevoz delavcev v tovarno na Pečine in otrok v šolo na Šentviško Goro ter Most na Soči.

Vsakodnevno prihajanje v tovarno na Pečinah je marsikaterega delavca vzbudilo, da se je začel tudi oskrbovati v trgovini poleg tovarne, ki je dokaj dobro založena in privablja vedno nove stranke s cele planote. Pravzaprav bi za Pečine že lahko rekli, da so postale nekakšno gravitacijsko središče na Šentviški planoti, zagotovo pa bi postale centralni kraj takrat, ko bi se sem preselila še štirirazredna osnovna šola s Šentviške Gore.

Po skoraj 20 letih delovanja Metalflexovega obrata na Pečinah lahko z gotovostjo trdimo, da je bila pridobitev industrije za Šentviško planoto življenjskega pomena. Neposrednih učinkov indu-

Slika 1: Šentviška planota je dvignjen in uravnan kraški svet med spodnjima deloma dolin Idrijce in Bače in predstavlja nekakšen prehod med dinarskim svetom na jugu in Julijskimi Alpami na severu. Po dolini Idrijce seže sem mediteranski vpliv, kar je izredno ugodno za kmetijstvo, ki je tu že od nekdaj prevladujoča dejavnost. Na sliki v ozadju Krn. (Foto: K. Kofol.)

Slika 3: Šentviška gora je verjetno najstarejše naselje na planoti, ki ji je dalo tudi ime. Arheološke najdbe pričajo o naselitvi v mlajši železni dobi, v srednjem veku je bila tukajšna dekanija pomemben upravni center, danes pa kljub zgodovinski tradiciji vodilnega kraja izgublja svoj pomen. (Foto: K. Kofol.)

Slika 2: Potres leta 1976 je močno prizadel naselja na planoti. S popotresno obnovo se je spremenila podoba vseh vasi, saj je bila večina poslopij obnovljena, kar nekaj starih kmečkih hiš pa so zamenjale montažne stavbe. Podobno kot drugod v Posočju je v tem času nastala velika škoda v kulturnovarstvenem pogledu. (Foto: K. Kofol.)

Slika 4: Vas Pečine sčasoma pridobiva vlogo centralnega kraja na Šentviški planoti. K temu je veliko prispevala tovarna, še več pa sama lega vasi v osrednjem delu planote ter ugodne cestne povezave z ostalimi naselji. (Foto: K. Kofol.)

strije na planoti praktično ni, posredno pa se njena prisotnost čuti na vseh področjih gospodarskega in družbenega življenja, saj se obrat uspešno vključuje v reševanje različnih problemov, ki se javljajo

na Šentviški planoti. Pri prebivalcih planote je tako zrasla zavest, da je tovarna "njihova" in neodtujljiva in brez dvoma bi ob izgubi tovarne ponovno oživele stare tendence izseljevanja, demografskega na-

Slika 5: Novi tovarniški prostori so bili zgrajeni leta 1978 na travniku, ki je ločeval spodnji in zgornji del Pečin. Nekoliko moteče deluje izgled in velikost tovarne, proizvodnja sama pa je dokaj čista, kar je bil tudi predpogoj za lokacijo sredi kmetijske pokrajine. (Foto: K. Kofol.)

Slika 6: Za planoto je značilna arhitektura škofjeloško-cerkljanskega tipa, vendar se je ohranila le v manjši meri. Staro podobo imajo le še zapuščene in pa neperspektivne kmetije, medtem ko je večina hiš in gospodarskih poslopij obnovljenih in moderniziranih po standardnem vzorcu na škodo arhitekturne dediščine. (Foto: K. Kofol.)

zadovanja in propadanja kulturne pokrajine. Zato postaja še kako pomembno vprašanje bodočega razvoja Šentviške planote. Edina primerna rešitev bo vsekakor tista, ki bo še naprej spodbujala sodelovanje tovarne z njenim "zaledjem", na drugi strani pa ohranjala stare tradicionalne oblike življenja. Upoštevati je namreč treba, da je Šentviška planota zaključena geografska enota z dokaj specifičnimi oblikami življenja, ki bi jih pri načrtovanju razvoja nikakor ne smeli zanemariti. Tako bi npr. širitev tovarne na račun povečanega števila delovne sile pripeljala do priseljevanja industrijskih delavcev na Šentviško planoto, ti pa bi se s svojim drugačnim načinom življenja le s težavo vključevali v življenjske tokove delavcev - kmetov, ki predstavljajo prevladujoč družbeni sloj na planoti. Povečano število prebivalcev bi zahtevalo tudi gradnjo večjega števila stanovanj oziroma delavskega naselja, kar bi pokvarilo videz pokrajine, ki je danes kljub modernizaciji še vedno izrazito podeželski. Podobno bi povečana intenzifikacija kmetijstva z uvajanjem raznih modernih tehnik ter monokultur pripeljala do novih problemov, ki zaenkrat Šentviške planote še ne ogrožajo (tu mislim predvsem na ekološke probleme), bistveno pa bi se s tem spreme-

nila tudi sedanja pestrost v pokrajini. Razvoj Šentviške planote naj bi potekal predvsem v smeri uvajanja novih terciarnih in kvartarnih dejavnosti ter nadaljnjega razvoja in modernizacije infrastrukture oziroma pogojev bivanja. Tovarniški obrat sam pa naj bi se v prihodnje razvijal predvsem v smislu kvalitete, ne pa kvantitete, saj bi vsakršno širjenje proizvodnje pripeljalo do novih procesov v demografskem razvoju, kajti na planoti je danes izkoriščena praktično vsa potencialna delovna sila. Ob načrtovanju razvoja je treba predvsem upoštevati tradicionalne okvire, ki zagotavljajo tako mero ravnovesja, kakršna je na planoti prisotna danes.

1. Krajevni leksikon Slovenije, 1968, 1. knjiga. Ljubljana.
2. Marušič, B. 1980: Šentviška planota. Ljubljana.
3. Melik, A. 1960: Slovensko primorje. Ljubljana.
4. Meze, D. 1988: Kmetije na Šentviški planoti in v Trebuši. Geografski zbornik 28. Ljubljana.
5. Miklavčič-Brezigar, I. 1987: Šentviška planota - življenje na njej danes. Primorska srečanja 76,77. Nova Gorica.